

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för svenska språket

Informationsstruktur och lexikon
– Avvikelser i texter skrivna av tyska inlärare i svenska

Camilla Håkansson

Specialarbete, 15 hp
Svenska som andraspråk
SSA133
Ht 2011
Handledare: Julia Prentice

Sammandrag

Uppsatsen är en undersökning av avvikelser från idiomatisk svenska i texter skrivna av avancerade tyska inlärare i svenska. Informanterna har läst svenska som främmande språk vid Kiels universitet i Tyskland i fem till sju terminer.

Undersökningens syfte är att utifrån några konkreta exempel försöka analysera vad som skiljer informanternas texter från idiomatisk svenska. Uppsatsen koncentreras kring de två begreppen informationsstruktur och lexikon. Resultatet har jämförts med forskning på området och materialet har sedan analyserats och kommenterats av svenska informanter i samma ålder som de tyska inlärarna.

Resultatet visar att de tyska inlärarna för över språkspecifika drag från sitt modersmål vilket inte uppfattas som naturlig svenska av de svenska informanterna. Satser som börjar med ett objekt ändras av de svenska informanterna till att börja med ett formellt subjekt i stället. På detta sätt förskjuts tyngdpunkten i satsen vilket stämmer bättre med svensk satsstruktur som gärna vill ha ny information till höger i satsen.

Genom en kategorisering av materialet kan fastställas att flest avvikelser finns i kategorierna enkla ord och konventionaliserade fraser. Informanterna har ofta använt sig av ord som existerar i svenskan men använt dem i fel kontext, vilket betyder att de inte känner till ordets eller frasens alla betydelser och användningsområden. En kategorisering av de lexikala enheterna i ordklasser gav resultatet att verb innehåller flest avvikelser i materialet. Verben tillhör en svår kategori där det är viktigt att lära sig alla aspekter. En slutsats blir därför att inlärarna måste öka medvetenheten kring de lexikala enheternas olika funktioner och betydelser för att uppnå ett mer idiomatiskt språk.

Undersökningen visar även att informanterna i stor utsträckning använder sig av transfer som strategi när de inte behärskar ett ord. Ca 45 % av alla avvikelser som finns i materialet har bedömts som transfer.

Ca hälften av alla avvikelser gäller frekventa ord, vilket återigen tyder på att de tyska informanterna inte i tillräckligt stor utsträckning har lärt sig de lexikala enheternas alla funktioner och kombinationsmöjligheter.

Avslutningsvis kan jag konstatera att avvikelser som görs inom informationsstruktur och lexikon har stor betydelse för om språket ska uppfattas som idiomatiskt eller inte.

Nyckelord: svenska som främmande språk, idiomatiskt språk, lexikon, informationsstruktur, tyska inlärare

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Syfte och frågeställning	2
3	Forskningsbakgrund	3
3.1	Idiomatiskt språk	3
3.1.2	Idiomaticitet och konventionalisering	3
3.1.3	Grammatisk och lexikal kompetens på ”nästan infödd nivå”	4
3.2	Informationsstruktur/Ordföljd	5
3.2.1	Informationsstruktur i svenskan	5
3.2.2	Informationsstruktur i tyskan	7
3.2.3	Pragmatisk kompetens	7
3.3	Ordförråd	9
3.3.1	Vilka ord bör ingå i ett avancerat ordförråd?	9
3.3.2	Receptivt och produktivt ordförråd	9
3.3.3	Svåra ord	10
3.4	Transfer	12
4	Material och metod	12
4.1	Material	12
4.1.1	De tyska informanterna	12
4.1.2	Texterna	13
4.1.3	De svenska informanterna	13
4.2	Metod	14
5	Resultat	16
5.1	Informationsstruktur	16
5.1.1	Fundamentets satsdelar	16
5.1.2	Fundament med flera led	16
5.1.3	Jämförelse med Roséns förstaspråksmaterial	18
5.2	Lexikon	18
5.2.1	Fördelningen av avvikelser på olika typer av lexikala enheter	19
5.2.2	Fördelningen av lexikala avvikelser på ordklasser	22
5.2.3	Ordval, stil och form	23
5.2.3.1	Ordval	23
5.2.3.2	Stil	24
5.2.3.3	Form	25

5.2.4	Transfer från tyskan	25
5.2.5	Frekvens	27
5.3	Kommentarer av de svenska informanterna	28
6	Sammanfattning, diskussion och slutsatser	31
6.1	Informationsstruktur	31
6.2	Lexikon	32
6.2.1	Vilka avvikelser från idiomatiskt språk gör de tyska informanterna?	32
6.2.2	Ordval, stil och form	33
6.2.3	Informanternas strategier för lexikon	34
6.2.4	Frekventa ord	35
6.3	Informationsstrukturens betydelse för textens idiomacitet	35
6.4	Ordförrådets betydelse för ett idiomatiskt språk	36

Litteraturförteckning

1 Inledning

Som lärare i svenska som främmande språk i Tyskland möter man ofta studenter som talar och skriver en mycket bra svenska. Ändå finns det alltid vissa problem som återkommer och som gör att deras svenska inte kan bedömas som idiomatisk. Ibland är det tydliga avvikelser som t.ex. ordval men ibland har man som modersmålstalare kanske bara en känsla av att det inte låter svenskt.

Christina Rosén vid Linnéuniversitetet i Växjö har forskat kring informationsstruktur i texter skrivna på tyska av svenska studenter och skolelever. Hon har bl. a. kommit fram till att det finns pragmatiska skillnader mellan svenska och tyska när det gäller hur information presenteras i en sats, vilket kan leda till avvikelser från idiomatiskt språk (Rosén 2006: 139-146).

Pragmatisk språkkompetens är något som sällan tas upp i läroböcker, varken på skolnivå eller på universitetsnivå (Rosén 2009: 140-141). Ändå är sammanhängande texter ett återkommande mål i språkundervisningen. Redan på B1-nivå i den europeiska referensramens skala (The Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment (CEFR)) talas om att målet är att skriva sammanhängande text:

Kan producera enkla, sammanhängande texter om ämnen som är välkända eller av personligt intresse. (CEFR)

I Skolverkets kursplan för Sfi, svenskundervisning för invandrare, betonas också textens uppbyggnad som ett viktigt mål:

Kunskap om det språkliga systemet innefattar ord, fraser, uttal och grammatiska strukturer, medan kunskap om språkanvändningen handlar om hur man bygger upp en text och gör funktionella språkliga val och anpassningar i förhållande till mottagare och syfte. En viktig kompetens är även att kunna använda strategier för att på det mest effektiva sättet få fram sitt budskap. (SKOLFS 2009:2)

Det verkar finnas en medvetenhet om att inlärare behöver kunskaper om hur en text fungerar och byggs upp men i läroböcker och grammatikor finns detta ofta inte med eftersom det faller utanför grammatisk korrekthet. Fortfarande finns en fokus på form och syntax, vilket naturligtvis också är viktigt men för att inlärare ska uppnå idiomatiskt språk, eller nästan infödd nivå krävs mer än grammatisk korrekthet.

Med utgångspunkt i några konkreta exempel har jag undersökt vilka avvikelser från idiomatisk svenska som tyska avancerade inlärare gör. I mitt arbete har jag ofta mött studenter som behärskar grammatiken mycket bra men som ändå inte skriver en idiomatisk svenska. I uppsatsen har jag därför koncentrerat mig på informationsstruktur och lexikon eftersom detta är två områden som inlärare på avancerad nivå ofta har problem med.

2 Syfte och frågeställning

Tyska och svenska är två språk som ligger nära varandra. Båda språken hör till de germanska språken, tyskan den västgermanska och svenskan den nordgermanska grenen. Båda språken har V2-ordföljd men det är framför allt när det gäller ordförrådet som det finns många likheter. Under Hansatiden (från mitten av 1100-talet till mitten av 1600-talet) fick svenskan många lånord från lågtyskan och senare hade högtyskan stort inflytande på svenskan mycket p.g.a. översättningen av Martin Luthers Bibel, 1526 Nya testamentet och 1540-1541 Gustav Vasas Bibel (Bergman: 1988: 86). För tyska inlärare finns det därför en hel del som underlättar inläringen av svenska och många tyska inlärare kommer upp på en avancerad nivå i svenska. Ändå finns det både grammatiska och lexikala avvikelser som gör att deras texter inte uppfattas som idiomatiska. Syftet med arbetet är att undersöka några konkreta sätt på vilka avancerade tyska inlärares svenska skiljer sig från idiomatisk svenska, vilket kan bidra till att förbättra insikten om var man bör lägga fokus i undervisningen för just tyska inlärare i svenska.

Följande frågor har jag använt i min undersökning:

1. Hur påverkar informationsstrukturen textens idiomacitet?
2. Vilka skillnader finns det mellan tysk och svensk informationsstruktur?
3. Vilken betydelse har ordvalet för om texten uppfattas som idiomatisk?
4. Vilka typer av avvikelser från idiomatiskt språkbruk gör avancerade inlärare i svenska som främmande språk när det gäller lexikon?

3 Forskningsbakgrund

Min undersökning är en undersökning av svenska som främmande språk, d.v.s. svenska som studeras utanför Sverige, och det finns inte mycket skrivet om detta ämne specifikt. När det gäller svenska som andraspråk är situationen helt annorlunda och det finns en mängd forskning att tillgå. I detta avsnitt har jag därför använt mig av forskning som berör svenska som andraspråk.

3.1 Idiomatiskt språk

De flesta inlärare av ett främmande språk strävar efter att uppnå så hög nivå som möjligt i språket. Man vill tala en idiomatisk svenska (se 3.1.2) men som vuxen inlärare är det nästan omöjligt att nå upp till detta. Även om en person talar nästan perfekt svenska har man ibland som infödd talare en känsla av att något inte låter riktigt svenskt.

3.1.2 Idiomaticitet och konventionalisering

Julia Prentice använder i sin avhandling en definition som utgår från att ett yttrande är *idiomatiskt* om det uppfattas som naturligt av en modersmålstalare (Prentice 2010b: 33). Prentice påpekar även de svårigheter som finns med definitionen eftersom olika forskare lägger in olika innebörd i begreppet. Flera forskare inom fraseologiområdet anser att ett uttryck kan betraktas som idiomatiskt ju mer konventionaliserat och fixerat det är (Prentice 2010a: 5). Detta betyder också att idiomaticitet hänger ihop med hur genomskinligt ett uttryck är. Ju mindre genomskinligt desto mer idiomatiskt. Detta stämmer väl in på vissa så kallade *idiom* (se 3.3.3) men inte på alla uttryck som man som modersmålstalare vill kalla idiomatiska. Prentice använder sig av exemplen *dra alla över en kam* och *prata i nattmössan* där det första uttrycket *dra alla över en kam* enligt ovan nämnda definition blir mer idiomatiskt p.g.a. att de enskilda orden är mindre genomskinliga än orden i *prata i nattmössan*. I det senare uttrycket används *prata* snarare i sin bokstavliga betydelse då uttryckets betydelse är 'inte veta vad man pratar om' medan *dra alla över en kam* betyder 'bedöma alla enligt samma mall' vilket inte korresponderar med någon av de ingående ordens betydelser (Prentice 2010a: 5).

För att få grepp om alla uttryck som uppfattas som idiomatiska av modersmålstalare kan det vara lämpligt att använda begreppet *konventionalisering*, d.v.s. "språkbrukarnas benägenhet att uttrycka ett

visst språkligt innehåll med en viss (mer eller mindre fixerad) språklig form” (Prentice 2010a:5-6). Definitionen av begreppet *konventionaliserat uttryckssätt* innefattar därmed såväl idiom som andra konventionaliserade uttryck t.ex. kollokationer (Prentice 2010a: 6). En kollokation består av ordkombinationer som ofta uppträder tillsammans och är till skillnad från idiom inte alltid ett fast uttryck. Se 3.3.3 för utförligare förklaring.

3.1.3 Grammatisk och lexikal kompetens på nästan infödd nivå

Lena Ekberg har i en undersökning försökt att få fram vad som utmärker avancerat inlärarspråk, d.v.s. svenska på nästan infödd nivå. I sin undersökning fokuserar hon på grammatisk och lexikal kompetens samt idiomatiskt uttryckssätt (Ekberg 2004:260). I artikeln jämförs två undersökningar, Ekbergs egen undersökning av grundskolelever i Rosengård och Kenneth Hyltenstams undersökning av tvåspråkiga gymnasieelever med nästan infödd nivå. I dessa undersökningar handlar det om andraspråksinlärare som i vardaglig kommunikation kunde uppfattas som infödda talare.

När det gäller grammatik kan man konstatera att inlärarna i undersökningarna gör få grammatiska avvikelser men att de avvikelser som görs är samma som även inlärare med lägre språklig nivå gör (Ekberg 2004:262). Framför allt gör inlärarna fel på nominalfraser, d.v.s. genus, bestämdhet och kongruens. Även fel på ordföljd är vanliga, t.ex. att inläraren gör fel på satsadverbets placering i bisatsen, utelämnar subjektet och bryter mot V2, d.v.s. att verbet måste komma på andra plats i huvudsatsen. När det gäller ordföljd kan man se en skillnad mellan de som har lärt sig svenska före 7 års ålder och de som först har börjat när de är 8 år gamla. Barnen med tidig kontakt med svenskan gör få syntaktiska fel medan övriga inte har automatiserat syntaxen och gör fler fel på t.ex. inversion. Detta talar för att det finns ett samband mellan tidig inlärning och att kunna uppnå infödd nivå (Hyltenstam & Abrahamsson 2004: 250).

För att bedöma lexikal kompetens måste man undersöka flera aspekter. Förutom att undersöka hur stort och varierat ordförråd en inlärare har, måste man också bedöma om inlärarna har kunskaper om ordens form, innehåll och kollokationspotential. Hyltenstam konstaterar i sin undersökning att de tvåspråkiga ungdomarna har ett lika varierat ordförråd som jämnåriga infödda talare (Ekberg 2004:265). Det är alltså inte i ordförrådets omfång som det finns skillnader mellan de tvåspråkiga ungdomarna och den enspråkiga kontrollgruppen utan

snarare när det gäller ordval eller sammanblandning av uttryck. L2-talarna gjorde fler sammanblandningar av ord, även av vanliga ord som t.ex. *titta* och *se* (Ekberg 2004:266). De hade även problem med abstrakta ord, t.ex. *hända* eller *bestå av* samt lexikaliserade fraser som *vara i farten* och *komma tillbaka* (Ekberg 2004: 268).

När det gäller idiomatiskt uttryckssätt är skillnaden mellan de enspråkiga och tvåspråkiga informanterna i Ekbergs studie att L2-talarna underanvänder vissa konventionaliserade språkliga konstruktioner. De enspråkiga talarna använder i genomsnitt tre till fyra gånger fler pseudosamordningar av typen *sitter och läser* än de tvåspråkiga talarna. Även när det gäller användningen av presenteringskonstruktioner och partikelverb finns det samma skillnad mellan de två grupperna. L2-talarnas språk är mer heterogent och kanske även mer kreativt men samtidigt är det kanske just den stereotypa användningen av vissa konstruktioner hos L1-talarna som gör att vi uppfattar språket som idiomatiskt (Ekberg 2004: 273-274). Här kan man jämföra Ekbergs undersökning med Prentice resonemang om konventionaliserade uttryck och konstatera att den stereotypa användningen av uttryck bidrar till ett idiomatiskt språk.

3.2 Informationsstruktur/Ordföljd

Ordföljden i svenskan är fast strukturerad och har två huvuduppgifter. Den har en grammatisk funktion, d.v.s. ska förklara den grammatiska uppbyggnaden av satsen och förhållandet mellan dess satsdelar. Ordföljden har även till uppgift att strukturera informationen i satsen, d.v.s. en textpragmatisk funktion (*Språkkriktighetsboken* 2005:291). För detta arbete är framför allt den senare funktionen viktig.

3.2.1 Informationsstruktur i svenskan

Fundamentet har stor betydelse för att kommunikationen ska fungera i en text. I fundamentet står de satsdelar som anknyter och binder ihop satsens information med föregående sats och därför har jag valt att koncentrera mig på fundamentet och framför allt på deklarativa satser, d.v.s. påståendesatser.

Normalt sett följer svenskan tema-rema-principen, d.v.s. att i fundamentet står den kända informationen eller bakgrunden till det som sägs senare i satsen. Den kända informationen består ofta av korta fraser som syftar tillbaka på något som är nämnt tidigare i texten.

Eftersom temat är känd information behöver man inte förklara med långa satsdelar.

Ny information om temat, d.v.s. remat, står till höger i satsen och består ofta av längre och tyngre satsled. Ju längre till höger ett led står desto mer rematiskt är det (SAG 1999: 4:25).

Temaprintipen gäller även för mittfältet och slutfältet. Som exempel kan nämnas adverbialens placering. Adverbial som bestämmer verb blir mindre rematiska i mittfältet än i slutfältet.

Han har till oss alla skickat sin senaste bok.

Jfr Han har skickat sin senaste bok till oss alla. (SAG 1999: 4: 25)

Det är möjligt att placera olika satsdelar i fundamentet. Vanligast är subjekt eller TSR-adverbial, d.v.s. tids-, sätts- och rumsadverbial, men även objekt kan förekomma. Undersökningar har visat att mellan 60 och 70 % av alla huvudsatser inleds med ett subjekt (Jørgensen & Svensson 1987: 137). Det finita verbet står oftast inte i fundamentet men det kan förekomma och då krävs en platshållare i form av verbet *göra*.

Simmar gör hon på onsdagarna. (Hultman 2003: 291)

Genom att placera satsdelar i fundamentet som normalt sett inte står där ändras fokus i meningen. Ett exempel är satsfläta då satsdelar placeras i fundamentet trots att de grammatiskt sett hör hemma i en underordnad bisats. På det här sättet förskjuts fokus i meningen. *Berlin tycker jag inte att vi ska åka till*. Jfr *Jag tycker inte att vi ska åka till Berlin*.

En annan möjlighet är att den satsdel som står i fokus följs av ett uppreppande ord, s.k. dubbelt fundament. Detta är ett funktionellt inslag för att underlätta för läsaren att tolka satsen.

När han reste från Stockholm då regnade det. (Jørgensen & Svensson 1987:139).

Svenskan har normalt sett högertyngd i en sats. Detta innebär att led med flera ord eller betonade led gärna placeras mot slutet av satsen. Tunga led som placeras i fundamentet kan ge en vänstertyngd åt satsen men detta kan undvikas t.ex. genom ett dubbelt fundament (Jørgensen & Svensson 1987: 143-145).

3.2.2 Informationsstruktur i tyskan

Även i tyskan står känd information först i satsen om man inte speciellt vill lyfta fram en viss information. Om nya uppgifter ska betonas placerar man dem oftast i början eller i slutet av satsen (Andersson 2002:433)

Liksom i svenskan kan vilken satsdel som helst placeras i den deklarativa satsens fundament. Subjektet och adverbial placeras i regel här men även andra satsdelar som formellt subjekt och objekt. Ackusativobjekt som syftar på något tidigare nämnt i texten placeras ofta i fundamentet (Andersson 2002:433). Detta är även möjligt på svenska men betydligt ovanligare än på tyska eftersom svenskan i detta fall ofta föredrar en emfatisk omskrivning (Ramge 2002:315). *Das Buch habe ich dir gegeben, nicht das Heft. Det var boken jag gav till dig, inte häftet. Jfr Boken gav jag till dig, inte häftet.*

Ny information kan på tyska placeras i fundamentet men blir liksom på svenska på det sättet framhävd och betonad.

Da lag eine Menge Bücher. Gekauft hätte ich gerne mehrere davon, doch ich hatte kein Geld.

Där låg en mängd böcker. Jag hade gärna köpt flera av dem men jag hade inga pengar. (Andersson 2002: 434)

3.2.3 Pragmatisk kompetens

Teoretiskt överensstämmer tyska och svenska när det gäller vilka placeringsmöjligheter det finns för satsdelarna i fundamentet och beträffande hur känd respektive okänd information placeras i texten. Men förutom dessa regler finns det även språkspecifika regler för hur information presenteras i en text som man som inlärare också måste ta hänsyn till om texten ska bli idiomatisk (Rosén 2009: 130).

I en undersökning av informella brev, skrivna av förstaspråkstalare, visar Rosén att det finns en tydlig kvantitativ skillnad mellan hur svenskar och tyskar föredrar att börja sina satser. De största skillnaderna finns när det gäller subjekt, objekt och andra adverbial än tids- och rumsadverbial. 73 % av de svenska texterna inleddes med subjekt eller formellt subjekt i jämförelse med 50 % i de tyska texterna. När det gäller objekt är resultatet 3 % i de svenska texterna och 7 % i de tyska. För andra adverbial än tids-, sätts-, och rumsadverbial är procentsatsen 9 % för de svenska texterna och 25 % för de tyska. Utifrån undersökningen är det möjligt att konstatera att även om båda språken

placerar känd information före ny information så har de olika sätt att strukturera informationen (Rosén 2009: 134).

Svenskan verkar ha en starkare tendens än tyskan att placera satsdelar med lågt informationsvärde i fundamentet. Svenskan föredrar t.ex. att inleda satsen med ett formellt subjekt om satsen har ett subjekt med ny information. Tyskan föredrar en rematisk konstruktion.

Det bor många studenter här.

Viele Studenten wohnen hier. (Rosén 2009: 135)

Följande konstruktioner är möjliga men används mer sällan.

Många studenter bor här

Es wohnen viele Studenten hier. (Rosén 2009: 135)

Rosén visar på fler exempel där svenskan och tyskan skiljer sig åt beträffande textuell koherens. I tyskan används ofta pronominaladverb för att knyta an till tidigare information medan svenskan använder pronomenet *det*.

Jag tänker lära mig segla, men det väntar jag med till sommaren.

Ich habe vor segeln zu lernen, aber damit werde ich wohl bis zum Sommer warten. (Rosén 2009: 136)

I utbrytning på svenska bryter man ut ett led och placerar det efter *det är, det var. Det* är ett opersonligt pronomen och används som ”tomt” subjekt (Hultman 2003: 274-275). På tyska används hellre följande konstruktion:

Das Haus meine ich.

Det är det huset jag menar. (Rosén 2009: 136)

I utbrytning blir det tydligt att svenskan föredrar ett fundament med lågt informationsvärde medan det rematiska objektet är fullt möjligt i tyskan. Exemplet visar att den språkliga kompetensen innehåller mer än att kunna skriva grammatiskt korrekta satser eftersom det även handlar om vad informanterna föredrar att använda d.v.s. det som är idiomatiskt.

3.3 Ordförråd

Ett stort och varierat ordförråd är en viktig del av den språkliga kompetensen för såväl infödda talare som för andraspråksinlärare. Det tar lång tid att bygga upp ett stort ordförråd och därför är ordförrådet något som även avancerade inlärare har svårigheter med (Enström 2004:171).

3.3.1 Vilka ord bör ingå i ett avancerat ordförråd?

För många inlärare av ett främmande språk är det säkert intressant att lära sig de mest frekventa orden i ett språk. De 1000 vanligaste orden täcker 85 % av orden i en text (Enström 2010: 36) men för att verkligen förstå en text räcker det ofta inte med att bara känna till de frekventa orden eftersom dessa ofta inte är betydelsefulla (Enström 2004: 172). Till de mest frekventa orden hör formorden som prepositioner och konjunktioner men få lexikala ord som t.ex. substantiv och verb (Enström 2010: 36). De mindre frekventa orden ligger närmare ämnesområdet och är ofta nödvändiga för att förstå en text.

Enström skiljer mellan tre olika typer av ord som är viktiga för avancerade inlärare; ämnesrelaterade ord, mindre frekventa ämnesrelaterade ord och mindre frekventa vardagliga ord (Enström 2004: 173). Hon konstaterar att för inlärare som har kunskaper motsvarande det mest centrala ordförrådet och lär in de ämnesrelaterade orden i sina ämnesstudier bör fokus i undervisningen ligga på de mindre frekventa ämnesrelaterade orden och de mindre frekventa vardagliga orden. För att få det djup i ordförrådet som krävs för att kunna förstå t.ex. romaner eller debattartiklar i dagstidningar är de mindre frekventa orden mycket viktiga (Enström 2004: 175 f).

3.3.2 Receptivt och produktivt ordförråd

För modersmålstalare liksom för andraspråksinlärare är det naturligt att man har ett större receptivt ordförråd än ett produktivt. Det är lättare att förstå ett ord i ett textsammanhang än att kunna använda det produktivt eftersom man då måste behärska fler nivåer av ett ord (Enström 2004: 176). En produktiv kunskap förutsätter att man behärskar såväl stavning som grammatiska former, syntax och ordets kombinationsmöjligheter. Trots att de flesta kanske har en klar bild av vad som utmärker receptivt respektive produktivt ordförråd, är inte definitionen klar. Enström beskriver förhållandet mellan receptivt och produktivt som ett

gradförhållande snarare än att det finns en klar gräns (Enström 2004: 177). Både infödda talare och andraspråksinlärare kan behärska ett ord till en viss grad, d.v.s. att man vet hur man använder ordet i vissa sammanhang men att man t.ex. inte känner till alla de kombinationer som är möjliga att göra med ordet i fråga. Därför blir det också svårt att avgöra hur stor den receptiva respektive den produktiva delen i en inlärares ordförråd är.

3.3.3 Svåra ord

Det finns flera olika aspekter att beakta när det gäller vilka svårigheter som förknippas med att lära sig ord. Ordets frekvens spelar naturligtvis en roll eftersom ett ord som man möter ofta lättare lärs in än ett sällsynt ord. De mest frekventa orden behöver dock inte vara lätta att lära in eftersom flera av dessa ord har ett mycket stort betydelseomfång och ett brett användningsområde. Detta gäller flera av de vanligaste verben t.ex. *ta* och *hålla* (Enström 2004: 186). Det omvända förhållandet gäller de internationella lånorden. Dessa ord är mindre frekventa men för många av de europeiska inlärnarna i svenska är detta ord som de känner igen från de egna språken och därför naturligtvis lätta att lära in. I två närbesläktade språk som svenska och tyskan finns det många ord som överensstämmer och som gör att tyska inlärare i många fall kan gissa sig till ett ords betydelse, t.ex. sv *fönster* – ty *Fenster*. Å andra sidan kan likheter mellan språken även försvåra inläringen. För tyskar som lär sig svenska finns det flera ”falska vänner” att ta hänsyn till. Definitionen av ”falska vänner” är inte entydig men en vanlig förklaring är att ord som är lika till formen förväxlas i två språk (Ohlander 1997: 342). För tyska kan nämnas t.ex. ord som sv *semester* - ty *Urlaub*, ty *Semester* – sv *termin*, ty *Termin* – sv *tid* (t.ex. beställa en tid hos läkaren).

Ordklasstillhörighet samt abstraktion och konkretion är också något som påverkar hur svårt ett ord kan vara. Vissa ordklasser är svårare att lära in än andra, t.ex. är verben ofta svårare att lära in p.g.a. att de är mindre kontextbundna än substantiven. På så sätt kan betydelsen hos ett verb variera mer och därför blir de svårare att lära in (Enström 2004: 186).

Konkreta ord är ofta lätta att direkt översätta till andra språk samtidigt som de ofta har en begränsad betydelse. Abstrakta ord har ofta inte en lika tydlig betydelsebegränsning och blir därmed svårare (Enström 2004: 186-187).

När det gäller ordens uttryckssida och innehållssida finns det flera faktorer som är svåra för inlärare. Svenskans ordbildningssystem med

prefix- och suffixavledningarna är en svårighet som inlärare måste lära sig behärska, även om tyska inlärare har god hjälp av sitt eget ordbildningssystem p.g.a. de stora likheter som finns mellan svenskans och tyskans ordbildningssystem (Inghult 1980: 9). Andra svårigheter är formella likheter mellan ord eller ljudlikheter mellan ord. Svenskan kan liksom tyskan bilda sammansättningar i ett oändligt antal och detta hör också till svårigheterna liksom på innehållssidan synonymer eller att kunna välja rätt inom ett semantiskt fält (Enström 2004: 190). Som exempel kan nämnas Enströms undersökning av felaktig verbanvändning bland elever med utländsk bakgrund i gymnasieskolan. I undersökningen kom det fram att de felaktiga verben inte valdes slumpmässigt utan hörde till samma betydelsefält. Verben som användes var antingen för specifika eller för generella, t.ex. *assistera* i stället för *hjälpa* eller *ta ner* i stället för *riva* (Enström 2004: 190).

Stilnivå är ytterligare något som är svårt att lära sig. Framför allt avancerade studenter bör göras uppmärksamma på vilka ord som passar för vilken stilnivå. Det är naturligtvis stor skillnad på att skriva ett formellt brev eller rapport och att skriva ett mejl till en vän.

För att ett ordförråd ska vara idiomatiskt räcker det inte med att bara känna till de enskilda ordens användning och betydelse utan en inlärare måste även lära sig hur orden kan kombineras med varandra. Just flerordsenheter som partikelverb, idiom och kollokationer av olika slag är exempel på konventionaliserade fraser som man som andraspråksinlärare ofta har problem med, vilket såväl Enströms som Ekbergs undersökning visar (Enström 2004: 191-193, Ekberg 2004: 269-272). Idiom består av flera lexikala komponenter som tillsammans bildar en fast ordkombination. Ett utmärkande drag är att man inte kan utläsa idiomets betydelse av de enskilda delarna. Som exempel kan nämnas *lägga benen på ryggen* där det är omöjligt att förstå betydelsen springa även om man känner till alla de enskilda orden (Enström 2010: 74-75). Kollokationer är till skillnad från idiom inte alltid fasta uttryck utan består av ordkombinationer som ofta uppträder tillsammans. Orden i kombinationerna kan även förekomma var för sig eller i andra kombinationer. Kollokationer är för det mesta språkspecifika och måste översättas som en enhet. Kollokationer kan vara av olika slag t.ex. adjektiv/substantiv *god mat* eller verb/substantiv *dra lott* (Enström 2010: 68). Ytterligare ordkombinationer som kan vara svåra att förstå och lära sig är ordspråk, ordstäv, bevingade ord och ordpar. Ordspråk är fasta ordkombinationer som t.ex. *små grytor har också öron*. Till skillnad från idiom kan man inte förändra ett ordspråk genom t.ex. tempus. Ett ordspråk utgör oftast även en hel sats medan ett idiom är en

del av en sats. Ett ordstäv påminner om ett ordspråk men är oftast humoristiskt och har en påhittad upphovsman, *mycket väsen för lite ull, sa käringen när hon klippte grisen*. Bevingade ord är ett välkänt citat ur en verklig källa, t.ex. ”Det synd om människorna” (*Ett drömspel*, Strindberg). Ordpar är stående uttryck som består av två ord som alltid uppträder tillsammans, t.ex. *i själ och hjärta* (Enström 2010: 77).

3.4 Transfer

Sedan länge har forskare varit medvetna om att en inlärares förstaspråk påverkar andraspråksinläringen och sedan 1950-talet har forskningen inom detta område utvecklats mer explicit (Hammarberg 2004: 31). Med transfer menar man att en inlärare låter strukturer i andraspråket (L2) med motsvarigheter i förstaspråket (L1) styras av regler från förstaspråket. Tidigare koncentrerade man sig framför allt på de negativa konsekvenserna av transfer d.v.s. det som avviker från normen i andraspråket. Termen som användes då var interferens. Idag används termen transfer som får täcka både positiva och negativa effekter av förstaspråkets påverkan på andraspråket (Hammarberg 2004: 34). Idag vet man att andraspråksinläring kan underlättas av att inlärare lär sig att känna igen och hantera det nya språket med hjälp av förstaspråket. Transfer från förstaspråket är dock bara en del av hur en inlärare tillägnar sig det nya språket. Andra faktorer som påverkar är t.ex. input från målspråket, de kunskaper man redan har i andraspråket och transfer från andra språk än L1 (Hammarberg 2004: 35).

4 Material och metod

4.1 Material

4.1.1 De tyska informanterna

Mitt arbete är en undersökning av den produktiva kompetensen hos en grupp avancerade inlärare. Mitt material består av 42 texter skrivna på svenska av tyska studenter i en språkkurs på avancerad nivå vid Kiels universitet. 12 av studenterna är ämnesstudenter i *Skandinavistik* vid Nordisches Institut på Christian-Albrechts-Universität i Kiel. Två av informanterna läser svenska som *Fachergänzung*, d.v.s. som ett tillvalsämne i sin examen i ett annat ämne än skandinavistik.

Ämnesstudenterna läser kurser i skandinavisk språk- och litteraturvetenskap, i fornisländsk litteratur samt språkkurser i ett skandinaviskt språk. Alla informanter läser svenska som huvudspråk men har trots att de alla går en kurs för avancerade studenter olika språknivå i svenska. Detta beror på att studenterna delvis befinner sig på olika stadier i sin utbildning. Sju av studenterna är bachelorstudenter och har läst svenska i fem terminer men inte varit någon längre tid i Sverige, sju av dem har förutom studier i Tyskland studerat ett år i Sverige som Erasmusstudenter och en student läser skandinavistik på mastersnivå och har läst sju terminer svenska. Att studenter med olika språknivå deltar i samma kurs är relativt vanligt eftersom det inte finns möjlighet att erbjuda kurser på alla nivåer. Det är också viktigt att påpeka att studier i svenska vid ett tyskt universitet innebär att man har 2-4 timmars undervisning i veckan i sitt målspråk och att man läser kurser i andra ämnen parallellt, d.v.s. att man inte har heltidsstudier bara i svenska.

4.1.2 Texterna

Uppgiften bestod i att skriva tre korta texter om ett resmål i tre olika stilar. Den första texten skulle skrivas på ett neutralt standardspråk och innehålla en objektiv beskrivning av resmålet. Samma resmål användes därefter i de två andra texterna. En av texterna var en reklamtext som skulle uppmana till en resa och innehålla ett subjektivt beskrivande språk. I en mejltext skulle studenten berätta om resan som han/hon hade gjort. Den här texten skulle vara personlig och informell.

För att anonymisera texterna har jag använt bokstavsbeteckningar för exemplen från de tyska informanterna och siffror för de svenska informanterna. Den totala textmängden i mitt undersökningsmaterial uppgår till 5352 graford.

4.1.3 De svenska informanterna

Uppsatserna har kommenterats av svenska studenter. Gruppen består av 11 studenter i tyska på Linnéuniversitetet i Växjö och sex lärarstudenter i svenska som andraspråk vid Göteborgs universitet. Ett viktigt kriterium för informanturvalet var att de skulle vara infödda svenskar och i samma ålder som de tyska informanterna. Uppgiften för de svenska studenterna bestod i att markera det som de uppfattade som icke-idiomatiskt i texterna och formulerades på följande sätt:

Undersökningen handlar om vad som gör att en text uppfattas som idiomatisk, dvs. som om den var skriven av en modersmålstalare, eller inte. Jag vänder mig till dig för att be om hjälp med en kommentar till texterna nedan.

1. Markera det som du uppfattar som fel svenska i texterna. Ibland kanske det bara ”låter” fel. Med det menar jag att texten kanske inte är grammatiskt inkorrekt men att man inte säger/skriver så på svenska.
2. Förklara varför du tycker att det är fel och hur du skulle ha uttryckt det i stället.
3. Ge en allmän kommentar till texterna. Varför låter texten inte svensk?

För undersökningen var det viktigt att studenterna inte bara markerade det som de uppfattade som icke-idiomatiskt utan även kommenterade det markerade. Genom att låta svenska studenter i samma ålder kommentera materialet ville jag uppnå en större reliabilitet för att skapa en större säkerhet kring vad som uppfattas som avvikande eller inte.

4.2 Metod

I min uppsats har jag använt mig delvis av en kvantitativ och delvis av en kvalitativ analys av materialet som består av svenska texter skrivna av tyska studenter. I den kvantitativa analysen har jag använt mig av en variabelanalys (Lagerholm 2010:44) och även gjort en sammanställning av antalet avvikelser i studenternas ordförråd. I variabelanalysen har jag undersökt vilka satsdelar som förekommer i de deklarativa satsernas fundament i mitt undersökningsmaterial. Därefter har jag jämfört resultatet med Christina Roséns undersökning av tyska texter skrivna av svenska studenter på nybörjarnivå och avancerad nivå samt svenska texter skrivna av tyska nybörjare (Rosén 2009: 133-140).

De lexikala avvikelserna har kategoriserats i lexikala enheter och analyserats utifrån antal ord i varje enhet och ordklass. Bedömningen av vad som är avvikande eller inte har gjorts utifrån de svenska studenternas kommentarer och min egen språkkänsla som modersmålstalare. I tveksamma fall har avvikelserna jämförts med SAOL, Google och även andra modersmålstalare. På detta sätt hoppas jag att ha uppnått en säkerhet kring vad som är avvikande eller inte. Trots detta är naturligtvis en bedömning av detta slag aldrig helt objektiv. I undersökningen av avvikelserna har jag utgått från att det finns andra ord som skulle ha gjort texten mer idiomatisk. Även här utgår jag från de svenska studenternas kommentarer och min egen språkkänsla. Detta kan naturligtvis vara problematiskt eftersom man inte med säkerhet kan fastställa vad den tyska informanten verkligen har avsett (jfr Enström 1996: 112). En modersmålstalare kan relativt enkelt tänka sig vad informanten har avsett, även om det inte alls är säkert att

denne har tänkt så eller ens känner till ordet eller uttrycket (Enström 1996: 112). Med stöd i kommentarerna av de svenska studenterna och en noggrann analys av informanternas texter, där hänsyn har tagits inte bara till själva den lexikala enheten utan även till hela texten, hoppas jag ha uppnått en så stor säkerhet som möjligt när det gäller val av avsett ord eller uttryck.

Förutom kategorisering i lexikala enheter och ordklass har avvikelserna även analyserats efter vilken typ av avvikelse det handlar om, d.v.s. ordval, stil och form. Med ordval betecknar jag ord som existerar men som används i en avvikande betydelse, t.ex. *utbud* i stället för *erbjudande*.

Avvikelse i stil innebär att informanten antingen har använt en för formell stil till en informell text, t.ex. *Kära vän* i en mejltext. Även det omvända alternativet förekommer, d.v.s. för informell stil i en formell text, t.ex. ordet *spänn* i stället för *kronor* i en reklamtext.

Med form betecknar jag stavfel och när det gäller partikelverb bortfall av partikeln. Formavvikelser förekommer sällan i materialet.

De lexikala avvikelserna har även analyserats efter frekvens. Genom att jämföra materialet med korpusarna SUC 2,0 och Parole i Språkbanken vid Göteborgs universitet har jag fått en uppfattning om hur frekventa de lexikala enheterna är i ett standardspråkligt material. Textmaterialet i Parole innehåller ca 19- 19,4 miljoner löpande ord och består av romaner, dagstidningar, tidskrifter och webbtexter. SUC 2,0 består av 1 miljon ord fr.o.m. 1990-talet och innehåller olika typer av texter. I materialet finns exempel på tidningstexter, populärvetenskapliga texter, biografier, statliga publikationer, vetenskapliga texter och skönlitteratur.

I undersökningen ingår också en analys av transfer från tyskan bland de lexikala avvikelserna. Sammanställningen med alla avvikelser har blivit kontrollerad av fyra tyska modersmålstalare med mycket goda kunskaper i svenska. Begreppet transfer förklarades före undersökningen och informanterna ombads markera allt som de i den svenska texten uppfattade som transfer från tyskan. De blev även uppmanade att skriva det som de ansåg var det ursprungliga tyska uttrycket.

Den kvalitativa analysen består av en jämförelse mellan resultatet och tidigare forskning samt en analys av kommentarer till materialet gjorda av svenska studenter. Syftet med de svenska studenternas kommentarer var att få en bild av vad svenskar i samma ålder som de tyska informanterna uppfattar som idiomatisk svenska.

5 Resultat

I det här avsnittet presenteras undersökningens resultat uppdelat på undersökningens tre delar; informationsstruktur, lexikon och kommentarer av de svenska studenterna.

5.1 Informationsstruktur

För att få fram hur informationsstrukturen ser ut i de tyska informanternas texter har jag undersökt vilka satsdelar som förekommer i fundamentet. Den här delen av undersökningen innefattar därför alla deklarativa satser i materialet, d.v.s. både korrekta satser och satser med avvikelser.

Materialet består av tre typer av texter, en faktatext, en reklamtext och ett mejl. I undersökningen ingår endast de 331 deklarativa satserna. Flera av reklamtexterna innehåller ett stort antal imperativsatser, vilka inte har tagits med i undersökningen.

5.1.1 Fundamentets satsdelar

Tabell 1: Satsdelar i fundamentet i de deklarativa satserna

Inleds med:	Subjekt/formellt subjekt	Objekt	Tids-/rumsadv.	Övriga adv.	Övriga led
Antal	205/331	7/331	79/331	34/331	6/331
Procent	61,9 %	2 %	23,8 %	10,2 %	1,8 %

Som framgår av tabell 1 inleds 61,9% av satserna med ett subjekt eller ett formellt subjekt. Den näst största gruppen är tids-/rumsadverbialen (23,8%) där tidsadverbialen dominerar. Det finns 54 satser som inleds med ett tidsadverbial mot 25 satser med rumsadverbial. 10,2% av satserna inleds med en annan typ av adverbial, t.ex. *också*, *så*, *ändå* eller en adverbialsbisats. Endast 2 % av satserna inleds med ett objekt och 1,8 % av satserna inleds med ett annat led, t.ex. predikativt attribut.

5.1.2 Fundament med flera led

Tabell 2: Antalet fundament med fem led eller fler

Inleds med:	Subjekt/formellt subjekt	Objekt	Tids-/rumsadv.	Övriga adv.	Övriga led
Antal	10	2	7 tid 4 rum	14	2

Enligt tyngdprincipen placeras gärna långa och komplexa uttryck, t.ex. led som innehåller flera ord, bisatser eller satsförkortningar, till höger i satsen (SAG 1999: 4: 26, Jörgensen & Svensson 1987: 143). Tabell 2 visar antalet fundament som innehåller fem led eller fler. Om man bryter mot tyngdprincipen och placerar ett tyngre led i fundamentet ger detta vänstertyngd åt satsen. Av de 331 påståendesatserna har 38 av satserna (11,4 %) ett fundament med fem lexikala enheter eller fler. Dessa satser innehåller framför allt fundament med adverbialsbisatser. 11 av bisatserna tillhör kategorin tids-och rumsadverbial. 14 av bisatserna är övriga adverbialsbisatser.

Tids- och rumsadverbial är vanliga satsdelar i fundamentet (Jörgensen & Svensson 1987: 137). Även om de innehåller flera led och kan betraktas som tunga så uppfattas de inte som icke-idiomatiska.

(1)

När snön gnistrar och knarrar under skorna och chanserna att se norrsken dansar över den stjärnklara himlen är som störst. (AM, reklamtext)

I exempel (1) finns ett tidsadverbial med sju led i fundamentet men detta uppfattas troligen inte som icke-idiomatiskt av en modersmålstalare i svenska.

Fundamenten som innehåller ett objekt eller predikativ kan däremot bli vänstertyngda och en modersmålstalare föredrar troligen en annan konstruktion (2). (Se även 5.3 för kommentar av de svenska informanterna)

(2)

Mycket mer aroma och sol i de skulle jag säger. (GE, mejltexten)

Ett annat exempel på vänstertyngd är ett exceptionellt långt subjekt (3). En svensk modersmålstalare hade i det här fallet antagligen delat upp satsen för att få en tydligare struktur.

(3)

Också Le sentier des ocres som är ett mångfärgat stenbrott, Mont Ventoux med dess vita stenar och den lilla kommunen Fontaine de Vaucluse är mot besökare ett vänligt resmål. (SiS, faktatext)

5.1.3 Jämförelse med Roséns förstaspråksmaterial

Tabell 3: Jämförelse mellan uppsatsens undersökning och Roséns förstaspråksmaterial (Rosén 2009: 134)

	Subjekt/formellt subjekt	Objekt	Tids-/rumsadv.	Övriga adv.	Övriga led
Håkansson	61,9 %	2 %	23,8 %	10,2 %	1,8 %
Rosén svensk kontrollgrupp	73 %	3 %	14 %	9 %	2 %
Rosén tysk kontrollgrupp	50 %	7 %	17 %	25 %	1 %

61,9 % av påståendesatserna i min undersökning inleds med ett subjekt. I jämförelse med Roséns undersökning av skriftligt förstaspråksmaterial hos en svensk kontrollgrupp ligger andelen på 73 % (Rosén 2009: 134). I den tyska kontrollgruppen i samma undersökning låg andelen subjekt på 50 %. Studenternas texter i min undersökning närmar sig den svenska nivån men ligger fortfarande nära det tyska sättet att inleda fundamentet. De verkar alltså föra över det tyska språkspecifika mönstret att inleda en sats.

Det omvända förhållandet gäller tids- och rumsadverbial. 23,8 % av satserna i denna undersökning inleds med tids- och rumsadverbial. I Roséns undersökning är det 14 % i den svenska kontrollgruppen respektive 17 % i den tyska. Till viss del beror den stora andelen tids- och rumsadverbial eventuellt på temat för mejltexterna, där informanterna skulle berätta om en resa. Ändå visar resultat återigen att informanterna för över det tyska mönstret med tids- och rumsadverbial tidigt i satsen.

5.2 Lexikon

Den totala textmängden i materialet uppgår till 5352 graford. I undersökningen är dock graforden i sig inte intressanta utan i stället de lexikala enheterna. En lexikal enhet är det språkliga tecken som är lagrat som en enhet i ordförrådet. Begreppet lexikal enhet sammanfaller i många fall med graford men det finns även lexikala enheter som består av flera graford. Partikelverb *tycka om*, reflexiva verb *lära sig*, idiom *ta sig i kragen* är exempel på flerordsenheter som räknas som en lexikal enhet (Enström 2010: 16).

Sammanlagt innehåller materialet 134 lexikala enheter som på olika sätt avviker från idiomatisk svenska. Avvikelser som upprepas av samma student har bara tagits med en gång i undersökningen. Däremot

har samma typ av avvikelse som gjorts av en annan student tagits med i materialet. Materialet har kategoriserats i de lexikala enheterna *enkla ord*, *sammansättning*, *avledning*, *partikelverb* och *konventionaliserade fraser* och sedan även efter ordklassstillhörighet. Därefter har även en uppdelning av avvikelserna efter kategorierna ordval, stil och form gjorts.

5.2.1 Fördelningen av avvikelser på olika typer av lexikala enheter

Tabell 4: Avvikelse från idiomatisk svenska fördelade på olika typer av lexikala enheter

Lexikala enheter	Enkla ord	Sammans.	Avledning	Partikelverb	Konventionaliserade fraser
Antal avvikelser	60/134	17/134	16/134	10/134	31/134
Procent	44,7 %	12,7 %	11,9 %	7,5 %	23,1 %

I tabell 4 visas avvikelserna fördelade på lexikala enheter. Genom att kategorisera de avvikande orden kan jag konstatera att de flesta avvikelserna finns i kategorin *enkla ord*. Därefter kommer *konventionaliserade fraser* dit man även skulle kunna räkna *partikelverben*. Enström räknar icke-lexikaliserade partikelverb, d.v.s. verb där partikeln inte ändrar grundbetydelsen hos verbet, som kollokationer och lexikaliserade partikelverb som idiom (Enström 2010:72). Här har jag dock valt att dela upp dessa två sistnämnda enheter för att tydliggöra hur stor del av hela resultatet partikelverben utgör. Enheten *sammansättningar* innehåller 17 exempel på avvikande lexikal användning och i materialet finns 16 avvikelser när det gäller *avledningar*.

Enkla ord definierar jag som ord som består av ett rotmorfem och böjningsmorfem (Malmgren 1994:26). Som exempel på en avvikelse inom kategorin enkla ord kan nämnas *skålen* i stället för *maträtt* i exempel (4).

(4)

Den nationella skålen är haggis inte något för alla. (TE, faktatext)

De avvikande sammansättningarna i materialet består av 16 substantivistiska sammansättningar och en adjektivistisk. Sammansättningarna är till största delen enkla sammansättningar och består av två rotmorfem. I exempel 5 har informanten använt en adjektivistisk

sammansättning, *hotelegna*, och en substantivisk, *tillfriskandeavdelningen*.

(5)

Efter du har bådat på den hotelegna stranden, kan du ta en massage i tillfriskandeavdelningen för att sedan gå och stärka dig i den lyxiga restaurangen med bästa franska maten. (StS, reklamtext)

Sammansättningar innebär flera olika svårigheter, dels kan relationen mellan förled och efterled vara oklar, dels kan sammansättningen vara ogenomskinlig (Enström 2004: 189). I exempel 6 har informanten använt sammansättningen *öknamn* i stället för *smeknamn*. *Öknamn* kan betraktas som delvis genomskinlig eftersom efterleden är klar medan förleden antagligen är okänd för informanten. *Öknamn* och *smeknamn* har dessutom en skillnad i värdeladdning vilket bidrar till en idiomatisk avvikelse.

(6)

Stadens öknamn är *The Big Apple*. (JA, faktatext)

I undersökningen finns 16 avvikelser som gäller avledningar, såväl suffix som prefix. Som exempel kan nämnas *övernättelser* i stället för *övernattningar* och *tillfogade* i stället för *bifogade*. Just svenskans möjlighet att kombinera ofta vanliga verb med en mängd olika prefix är en svårighet för många inlärare (Enström 2004: 187-188).

(7)

Med 14.000 säng och över 2 mio. övernättelser varje år tillhör regionen de mest betydande tourismuscenter i Österrike. (SH, faktatext)

(8)

Flygbiljetter är tillfogade och här kommer lite information om resmålet också. (GE, faktatext)

I materialet finns 10 avvikelser som gäller partikelverb. Den största delen (sju exempel) utgörs av icke-lexikaliserade partikelverb. I exempel 9 finns verbet *känns* som bör korrigeras till *känns igen* eller *som man känner till*. I båda fallen har partikelverben samma grundbetydelse som verbet *känna*. I det här fallet är avvikelserna även en transfer från tyskan. Det tyska verbet *kennen* har två svenska motsvarigheter *känna* och *känna till*, vilket naturligtvis kan leda till förväxlingar (se även 5.2.4).

(9)

Sevärdheter som Frihetsgudinnan, Times Square, Central Park, Empire State Building eller de typiska gula taxibilar känns i hela världen. (JA, faktatext)

Tre av partikelverben är lexikaliserade och kan ses som idiom (Enström 2010: 72). I exempel 10 används *ta reda på* i stället för *utforska* och i exempel 11 verbet *ge efter*. I det senare fallet måste satsens struktur ändras för att bli grammatiskt korrekt. Antingen måste delar av satsen strykas, t.ex. *den magiska staden för alla årstider*, eller så kan ett annat verb användas, t.ex. *den magiska staden för att uppleva alla årstider*. I exempel 12 fungerar inte partikelverbet *höll på med* eftersom verbet uttrycker ett skeende som är samtidigt med en annan händelse som t.ex. i ”Han höll på med deklarationen när det ringde på dörren” (*Svenskt språkbruk* 2003: 505).

(10)

På campingplatsen *La Sorguette* i kommunen L’Isle sur la Sorgue kan man lämna husvagn, husbil eller tält för att ta reda på på omgivningen. (SiS, faktatext)

(11)

Vare sig på sommaren eller vintern - den magiska staden för att ge efter för alla årstider. (MP, reklamtext)

(12)

Jag bodde hemma hos en kompis som jobbar där vid Scandlines och han visade nästan stadens alla hörn till mig. Jag höll på med att äta jättemycket marsipan – Niederegger, du vet väl? - och jag drack även det ena och andra glaset Rotspun, som är ett riktigt gott vin från Lübeck. (RW, mejltext)

Konventionaliserade fraser innefattar kollokationer av olika slag, idiom, ordspråk, ordstäv, bevingade ord och ordpar. Det finns inga exempel på ordspråk, ordstäv eller bevingade ord bland avvikelserna, däremot finns det ett exempel på ett avvikande använt ordpar, *dina kära och nära* (13) samt ett avvikande idiom *vinden som alltid ligger i luften* (jfr *det ligger något i luften*, 14).

(13)

Vi lovar att denna Hansepärlan som Lübeck också kallas för kommer bjuda en massa roligheter för dig och dina kära och nära. (RW, reklamtext)

(14)

Njut av Östersjöns friska vinden som alltid ligger i luften här och ta en promenad på *Weihnachtsmarkt* när julen närmar sig! (RW, reklamtext)

De avvikande fraserna består framför allt av kollokationer av olika slag, t.ex. verb/substantiv-kollokationer, *växla från rygg till mage* (jfr *vända sig från rygg till mage*) och verb/preposition-kollokation, *njuta* (jfr *njuta av*).

(15)

På dagarna ligger jag på stranden och läser en bok, men för det mesta bara solar jag och växla från ryggen till mage, eftersom jag vill bli solbränd (NT, mejltext)

(16)

Du kan njuta fantastiska snöförhållande hela året här. (SH, reklamtext)

De två avvikelserna (15-16) kan även bedömas som transfer från tyskan, jfr (15) *ich wechsele vom Rücken auf den Bauch* och verbet *geniessen* (16) som inte har någon preposition på tyska (se 5.2.4)

I kategorin konventionaliserade fraser finns även fyra exempel på överanvändning av ett *nukleärt verb*, *göra*. Nukleära verb har samma grundbetydelse i ett stort antal språk och det är därför vanligt att man som inlärare överanvänder vissa verb (Viberg 2004: 203). I exempel (17) har studenten skrivit *gör safari* och *gör kajakpaddling* i stället för det korrekta *åk på safari* och *paddla kajak*.

(17)

Promenera i regnskogen, gör safari, spela golf vid havet, besök historiska städer, gör kajakpaddling på ensamma floder, eller dyk med stingrockor. (AB, reklamtext)

5.2.2 Fördelningen av lexikala avvikelser på ordklasser

Tabell 5: Antalet avvikande lexikala enheter fördelade på ordklasser

Ordklasser	Substantiv	Verb	Adjektiv	Adverb	Konjunktioner
Antal avvikelser	47/134	50/134	20/134	16/134	5/134
Procent	35,1 %	37,3 %	14,9 %	11,9 %	3,7 %

I tabell 5 blir det tydligt att substantiv och verb är de ordklasser som innehåller flest avvikelser. Kategorierna adjektiv och adverb innehåller

nästan samma antal lexikala enheter medan konjunktioner utgör en mycket liten grupp. Det är inte förvånande att just verben är den största gruppen då de är mindre kontextbundna och därför relativt svåra att lära sig. (Enström 2004:186).

5.2.3 Ordval, stil och form

För att få en uppfattning om vilken betydelse ordval, stil och form har i materialet har jag kategoriserat avvikelserna efter dessa kategorier.

Tabell 6: Fördelningen av avvikelserna beträffande ordval, stil och form

Lexikala enheter	Enkla ord	Samman-sättning	Avledning	Partikelv.	Konventiona-liserade fraser	Det totala antalet avvikelser
ordval	51	13	8	7	30	109/134
stil	8	0	4	0	1	13/134
form	1	4	4	3	0	12/134
totalt	60	17	16	10	31	134

5.2.3.1 Ordval

För alla lexikala enheter gäller att ordval är den avvikelse som förekommer mest. Studenterna har använt ord som existerar, men i fel sammanhang. I exempel (18) har informanten använt substantivet *hemmet*. I de svenska kommentarerna ändrades substantivet till *hemstad* respektive *hemvist*. *Äger rum* i stället för *utspelar sig* i samma exempelmening är också en avvikelse som gäller ordval.

(18)

Det är hemmet av de stora författarna Heinrich och Thomas Manns (skapare av *Huset Buddenbrook* som även äger rum i Lübeck) och Günter Grass (*Blecktrumman*) och om du längtar så får du gärna följa deras spår som dras genom hela gamla staden. (RW, faktatext)

De konventionaliserade fraserna är i princip alla ordvalsfel, d.v.s. studenterna har inte använt frasen på ett för en modersmålstalare förväntat sätt. Som exempel kan nämnas *Är det kul?* i stället för *Kul, eller hur?* (19). I mejlet framgår att studenten vill uttrycka sig positivt över att hon kan gå till fots.

(19)

Först tänkte jag att resa med flygplan men det var för dyrt. Då fanns det ett bra utbud från ”Colorline”. Så reste jag med färjan. Det var faktiskt kul eftersom så kunde jag börja min semester i Kiel. Jag kunde gå till fots till semester. Är det kul? (GM, mejltext)

Även i kategorierna sammansättning, avledning och partikelverb överväger avvikelser i ordval. Ordvalsavvikelsen när det gäller sammansättningarna är av två typer. Sex av orden är sammansättningar med fler än två led och är sammansättningar som man normalt inte använder i idiomatisk svenska, t.ex. *lyckspelhallen* eller *tillfriskandeavdelningen*. Sju av sammansättningarna är sammansättningar som finns i svenskan men har använts i fel kontext, ex. *minnesmärke*.

(20)

Det finns dessutom flera rekommenderade erbjudningar i hotellet, som du kanske vill njuta av, bl a tillfriskandeavdelningen, lyckospelhallen, kvällsevenemang osv. (StS, faktatext)

(21)

Varje hotel är unik och ny uppbyggt varje år så du kan samla enastående minnesmärke. (AM, reklamtext)

5.2.3.2 Stil

Endast 13 av avvikelserna i undersökningen gäller stil och av dessa finns åtta i kategorin enkla ord. I alla fall utom ett gäller avvikelserna en för formell stil för den avsedda texttypen, t.ex. *Kära Julia* i ett mejl eller *nöje* i stället för *kul* (exempel 22 och 23).

(22)

Kära Julia, som du kanske ännu vet är jag tillbaks från semestern. Det var Karibien den här gången, kommer du ihåg det? Asså, det var ju jätte trevligt kann man säga. (RB, mejltext)

(23)

hej krissey,
hos rada var det så askul! Vi firade mycket och hade så mycket nöje! (RA, mejltext)

I ett exempel har en informant blandat stilmått. Det gäller mejltexten som inleds med *Tjena! Hjärtliga hälsningar...* Här har studenten direkt fört över de enskilda orden från tyska till svenska *Hallo! Herzliche*

Grüße aus Jukkasjärvi, d.v.s. transfer från modersmålet (se 5.2.4). Problemet i det här fallet är att man inte förväntar sig slangordet *tjena* tillsammans med det mycket mer formella *hjärtliga hälsningar*.

(24)

Tjena! Hjärtliga hälsningar från Jukkasjärvi. (AM, mejltext)

5.2.3.3 Form

I undersökningen finns endast 12 exempel som gäller form. Formavvikelse gäller t.ex. stavfel *röttvin* i stället för *rödvin*.

(25)

Lübecks kulinarisk specialiteter är *Niederegger Marzipan* och *Lübecker Rotspon*, ett röttvin. (RW, faktatext)

Felaktigt använda suffix liksom bortfall av partikel har också kategoriserats som formavvikelse. I exempel (26) har informanten t.ex. använt *kände* i stället för *kände till*.

(26)

Jag reste dit med min pojkvän och vi reste från ö till ö. Först blev det Aruba. Jag kände det bara från tv serier där människorna alltid säger: Låt oss resa dit för det är så vackert där med stränder vid havet. (AB, mejltext)

5.2.4 Transfer från tyskan

En stor andel av avvikelserna från idiomatisk svenska beror i det här fallet på transfer från modersmålet. Materialet har kontrollerats av fyra tyska informanter med mycket goda kunskaper i svenska. Informanterna har markerat de avvikelser som de uppfattar som transfer och har sedan även översatt det enskilda ordet eller frasen till tyska. Resultatet visar att ca 45 % av de avvikande lexikala enheterna anses av informanterna som transfer från tyskan.

Tabell 7: Jämförelse mellan det totala antalet avvikelser och antalet transfer

Lexikala enheter	Enkla ord	Sammans.	Avledn.	Partikelv.	Konven.fr
Antal avvikelser	60/134	17/134	16/134	10/134	31/134
Transfer	23/134	8/134	9/134	5/134	15/134
Procentandel transfer i materialet	17,2 %	6,0 %	6,7 %	3,7 %	11,2%

Transfer finns i alla de lexikala kategorierna och även i alla ordklasser. Den största andelen finns i kategorierna *enkla ord* och *konventionaliserade fraser*.

Transfer görs med betydelsetunga enheter som t.ex i fraserna *stadens alla hörn* 'alle Ecken der Stadt' (sv. överallt i staden), *Ingen ö är som den andra* 'Keine Insel ist wie die andere' (sv. ingen ö är den andra lik) eller *Luften hade 35 grader* 'Die Luft hatte 35 Grad' (sv. det var 35 grader i luften). Som exempel på transfer bland sammansättningarna kan nämnas *droppstensgrottavisning* 'Tropfsteinhöhlenführung' och *lyckospelhallen* 'Glücksspielhalle'. Här har studenten logiskt följt mönstret från tyska och gjort samma typ av sammansättning i den svenska texten. Intressant är ett annat exempel där studenten också har gjort en överföring från tyskan men i det här fallet låtit orden byta plats och gjort en omkastning av bokstäverna med följderna att det blir ett fel i texten, *krage ord folk* 'wortkarge Leute'. Korrekt svenska hade varit *sitt ordkarga folk*.

(27)

Det skotska höglandet är känt för sina gröna ängar, sina Highland nötkreatur och sitt krage ord folk. (TE, faktatext)

Transfer görs även med ord som inte är betydelsetunga. Det vanligaste exemplet på transfer i materialet är adverbet *så*. Det finns fem olika exempel på att informanterna har använt den tyska betydelsen av *så* 'so'. De båda språkens betydelse av ordet överensstämmer inte till 100 % och det finns även en skillnad i placering av adverbet. Det tyska adverbet *so* i betydelsen *därför* eller *på det här sättet* kan inleda satsen medan svenskan föredrar just *därför* eller *på det här sättet* framför *så*.

(28)

Varje dag bliver en absolut upplevelse. Upp till 3209 m har skidområdet Kitzsteinhorn ett snögaranti året runt. Så bliver selv solskidåkning från våren till hösten ännu till en snöig upplevelse. (SH, reklamtext)

Kommentarerna av de svenska studenterna bekräftar resultatet.

(29)

Varje dag blir en fantastisk upplevelse. På 3209 meters höjd har skidområdet Kitzsteinhorn snögaranti året runt. Därför blir också solig skidåkning från våren till hösten en snöig upplevelse. (8a, ändring av svensk student)

Ytterligare ett adverb *sen* kan ses som en transfer från tyskan. Det tyska adverbet *dann* motsvaras av *sedan* i svenskan men även av adverbet *då*. Här har informanten blandat samman betydelseerna och använt *sen* för *dann* trots att *då* hade varit korrekt.

(30)

Jag tittade ut fönstret i natten och skrikade efter Sven ”Vad ballt, himlen är kulört!” Vi måste åka hit nästa år också. Sen kan vi åker skid!(AM, mejltext)

5.2.5 Frekvens

Enligt Enström (2010: 36) täcker de 1000 mest frekventa orden ca 85 % av alla ord i en normal. Därför är det också intressant att undersöka hur många av de avvikande lexikala enheterna som hör till de frekventa orden i språket. Hela materialet uppgår till 5352 graford. Av dessa har jag kategoriserat och analyserat 134 avvikande lexikala enheter. 116 av dessa lexikala enheter har jämförts med Språkbankens korpusar Parole och SUC 2,0 för att få en uppfattning om hur pass frekventa de är i svenskt standardspråk. Eftersom flera av informanterna har gjort samma avvikelse är antalet lexikala enheter i frekvensundersökningen 116 i stället för 134. Det idiomatiska uttrycket har använts som söksträng i undersökningen.

Tabell 8: Antalet träffar i korpusarna Parole och SUC 2,0

Antalet träffar i Parole och SUC 2,0	Fler än 10 000 träffar	9999-1000	999-100	99-10	9-1	0
Antal	12/116	23/116	32/116	27/116	14/116	8/116
Procent	10,3 %	19,8 %	27,6 %	23,3 %	12,1 %	6,9 %

Över hälften av avvikelserna (67/116) har träffar på över 100 i Parole och SUC 2,0. Av dessa har 10,3 % (12/116) träffar på över 10 000. Resultatet visar tydligt att informanterna gör många fel på frekventa ord.

Verben är den största ordklassen bland de mest frekventa lexikala enheterna. Av de 32 exemplen i gruppen med fler än 1000 träffar finns 12 verb. Det finns avvikelser när det gäller hjälpverb som t.ex. *får* och *ska*, men även huvudverb som bl.a. *tänka sig*, *sakna (missat)* och *njuta av*. Även i nästa grupp med 999-100 träffar är de flesta av exemplen verb, 15/32.

Bland de frekventa orden verkar det inte vara formen som är svår utan snarare det semantiska innehållet och ordets användning. Endast fyra av exemplen i gruppen med över 100 träffar i korpusarna har felaktig form.

5.3 Kommentarer av de svenska informanterna

De svenska studenterna fick i uppgift att kommentera texterna utifrån vad de uppfattade som idiomatiskt eller inte. De skulle markera det som de tyckte var fel och även rätta eller skriva om satserna. De ombads även ge en allmän kommentar till texterna.

Tolv av de 17 studenterna har kommenterat texterna med att satsernas struktur är en av anledningarna till att texten inte låter svensk. Här finns kommentarer som t.ex. ”uppradande och osammanhängande”(4a, kommentar till GM), ”Texten haltar när man läser den” (5a, kommentar till AM), ”Jag tycker att texten inte låter svensk p.g.a. ordföljd och ordval” (10b, kommentar till TE). Att ordföljden är något som stör läsningen märks även i de rättningar som görs. De svenska studenterna tar bort genitivkonstruktioner med *av*. På tyska är det ofta möjligt att bilda genitiv med hjälp av *von* d.v.s. *av* vilket är en vanlig struktur som tyska inlärare för över till svenska.

(31)

Det är hemmet av de stora författarna Heinrich och Thomas Manns (skapare av *Huset Buddenbrook* som även äger rum i Lübeck) och Günter Grass (*Blecktrumman*) och om du längtar så får du gärna följa deras spår som dras genom hela gamla staden. (RW, faktatext)

Texten i exempel (31) har ändrats av en svensk student (2a).

(32)

Det är de stora författarna Heinrich och Thomas Manns hemstad, (författarna till boken *H.B.*, vars handling utspelas i Lübeck). Lübeck är även G.G.

hemstad, författare till B. Om du vill uppleva atmosfären så kan du gärna följa deras spår som drar genom hela den gamla staden.

I exempel (32) blir det också tydligt att den svenska informanten föredrar kortare satser. Den tyska informantens långa sats har delats upp i tre satser av den svenska informanten.

Ytterligare en ändring som återkommer i flera kommentarer är att förstaspråkstalarna hellre vill ha ett formellt subjekt i fundamentet.

(33)

Mycket mer aroma och sol i de skulle jag säger. (GE, mejltext) Det är mycket mer arom och sol i dem skulle jag säga. (3a, ändring av svensk student)

Adverb i början av satsen flyttas eller stryks.

(34)

Alltid velat besöka ett undantagsfall landskap? (TE, reklamtext) Har du alltid velat besöka ... (10a, ändring av svensk student)

En del av texterna verkar osammanhängande p.g.a. att informationen radas upp och inte knyts ihop med den tidigare satsen, vilket visas i exempel (35) där huvudsatserna följer på varandra. I kommentaren till exempel (35) har studenten även markerat upprepningen av Oslo som ett exempel på något som stör läsningen och gör att texten inte är idiomatisk (4a, kommentar till GM, faktatext).

(35)

Man kan resa till Oslo med färjan ”Colorline”. Resan börjar i Kiel kl. 14 och på kl. 10 den andra dagen är man i Oslo. Norges huvudstan är en av den största staden av Skandinavien. Det finns olika museer och sevärdheter i Oslo. Man kan stanna några timmer eller dager i Oslo. Då tar man färjan tillbaka till Tyskland. (GM, faktatext)

Ny information introduceras inte vilket också leder till att satserna inte hänger samman. I exempel (36) finns det ingen introduktion till avsnittet om djuren utan det följer direkt efter avsnittet om klimatet, vilket den svenska studenten har kommenterat som icke-idiomatiskt. Detta kan eventuellt uppfattas som lite för noggrant kommenterat.

(36)

Klimatet i centralindien är subtropiskt koninentalt och lite mer tropiskt och maritimt i södra. I norra Indien kan det bli mellan 40 och 50 grader varmt mellan april och juni och bara 10 till 15 grader i januari. I södra deremot är det ständigt varmt.

Indiens vegetation är väldigt ohomogen i och med att klimaten inte är samma i hela landet. De mest kända och typiska djur är den indiska elefanten och tigern och koar som är heliga och får gå runt fritt. (GE, faktatext, 3a, markering av svensk student)

Sju av de 17 kommentarerna handlar explicit om ordförrådet. Dessutom visar även rättningarna, som till stor del gäller ordförrådet, att de svenska studenterna uppfattar avvikelser i texternas ordval som icke-idiomatiskt. En återkommande kommentar är att texterna inte låter svenska p.g.a. att de är onödigt komplicerade. Texterna innehåller för många ord och borde vara skrivna på ett ”rakare” sätt (9b, kommentar till RA).

(37)

Genomgående i alla tre texterna så är det antingen ett ord för lite eller för mycket som gör att man (dvs jag) inte helt och hållet sväljer den som ”svensk”. (7a, kommentar till MP:s texter)

Det finns få kommentarer om stil till texterna. Endast tre av kommentarerna handlar om detta och innehåller alla kommentaren att texten är för formell för textens avsikt. Ord som har markerats som för formella för en mejltext är *nöje* och ”vi *besökte* många konserter” (RA, mejltext).

(38)

hej krissey,
hos rada var det så askul! Vi firade mycket och hade så mycket nöje! Jag lärde känna radas vänner och vi besökte många konserter. Du sakade mycket, men vi tänkte hela tiden på dig! Vi måste planera nyårsafton 2011 nu! Jag saknar dig, puss och kram, din r. (RA, mejltext)

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att de svenska studenterna främst tyckte att meningsbyggnaden var det som gjorde att texterna inte var idiomatiska. De har även rättat många av de felaktiga orden, vilket betyder att även ordvalet bidrar till det som inte låter svenskt. Däremot kommenterade de svenska studenterna sällan stilen i informanttexterna.

6 Sammanfattning, diskussion och slutsatser

I följande avsnitt sammanfattar och diskuterar jag undersökningen samt drar slutsatser utifrån resultatet.

6.1 Informationsstruktur

Flera av de svenska studenterna kommenterar just meningsbyggnad som en av orsakerna till att texterna inte låter som idiomatisk svenska. I rättningarna som görs av de svenska studenterna kan jag konstatera att de i flera fall även skriver om satserna för att ändra meningsbyggnaden, t.ex. placeras ett formellt subjekt i början av satsen i stället för ett objekt. Det är också vanligt att flytta ett adverb som står i början av satsen längre åt höger. Detta stämmer bra överens med Roséns undersökning som visar att inlärare av ett främmande språk gärna för över språkspecifika mönster från sitt modersmål till det främmande språket. Hennes undersökning av skriftligt förstaspråksmaterial skrivet av en tysk kontrollgrupp visar att objekt och andra adverbial än tids- och rumsadverbial är vanligare i fundamentet i tyska texter än i svenska (Rosén 2009: 134).

En annan orsak till att texterna inte uppfattas som idiomatiska är hur informationen presenteras i satserna. Flera av de svenska studenterna kommenterar att texterna är osammanhängande och att ny information bara radas upp efter varandra och inte introduceras på förväntat sätt. Typiskt för materialet är de många tidsadverbialen i början av satserna. 23,8 % av satserna börjar med ett tids- eller rumsadverbial, vilket kan jämföras med Roséns svenska kontrollgrupp av förstaspråksmaterial som hade 14 % tids- eller rumsadverbial i början av satserna. Även om man både i tyska och svenska kan placera tidsadverbial antingen i fundamentet eller senare i satsen tycks det finnas en skillnad i hur man vanligtvis gör. I tyskan föredrar man en tidigare placering av tidsadverbialen medan man i svenskan hellre låter tidsadverbialen komma i slutet av satsen. Undersökningen uppvisar även en skillnad i användningen av subjekt. 61,9 % av påståendesatserna i materialet börjar med ett subjekt medan den svenska kontrollgruppen hos Rosén ligger på 73 %. Den tyska kontrollgruppen hos Rosén ligger på 50 %. I mitt material har jag undersökt avancerade inlärare av svenska och resultatet kan därför tyda på att de är en bit på väg att anpassa sig till svensk meningsbyggnad men att de ännu inte har nått riktigt till svensk nivå. Övrigt resultat pekar också i denna riktning (se tabell 3 för jämförelse).

Satsdelar placeras i satsen enligt bl.a. följande principer: temaprincipen och tyngdprincipen (SAG1999:4: 25-26). Ny information placeras till höger i satsen och på samma sätt placerar svenskan gärna långa och komplexa delar av satsen till höger. Tyskan följer samma principer men det tycks ändå vara vanligare i tyskan att placera t.ex. objekt eller adverbial först i fundamentet (Rosén 2009: 134). Objekt eller adverbial är satsdelar som gärna innehåller ny information och genom att placera sådana satsdelar först i en svensk sats får man vänstertyngd i satsen. Detta är inte grammatiskt fel men satsdelarna blir på detta sätt mer betonade och detta är något som kan störa texten och få den att låta icke-idiomatisk. Både svenskan och tyskan har liknande regler för hur man ska bygga upp satsen men i praktiken skiljer sig ändå språken åt och detta gör att vi får icke-idiomatiska texter.

6.2 Lexikon

Sju av de sjutton kommentarerna som har gjorts av de svenska studenterna anger att texten inte är idiomatisk p.g.a. ordförrådet och även en stor del av markeringarna som har gjorts i texterna gäller avvikelser inom ordförrådet.

6.2.1 Vilka avvikelser från idiomatiskt språk gör de tyska informanterna?

Materialet har kategoriserats i lexikala enheter och sedan i ordklasser. Därefter har materialet analyserats efter i vilken mån transfer förekommer bland avvikelserna och efter de lexikala enheternas frekvens.

Två typer av lexikala enheter innehåller den största andelen avvikelser; enkla ord och konventionaliserade fraser (jfr tabell 4). Enheten enkla ord utgör 44,7 % av alla avvikelser och de konventionaliserade fraserna 23,1 %. I tabell 5 är hela materialet med avvikelser kategoriserade efter ordklass och här är det tydligt att verb och substantiv är de två största grupperna. Resultatet är inte förvånande och stämmer väl överens med Enströms forskning om att verben hör till en svår kategori att lära in p.g.a. att de har ett stort betydelseomfång och är mindre kontextbundna än substantiven (Enström 2004: 186).

De konventionaliserade fraserna är också en stor grupp och även detta stämmer väl överens med forskningen (Enström 2004: 191-193; Ekberg 2004: 269-272). Här handlar det om språkspecifika enheter som ofta är svåra att slå upp i ett lexikon. Ofta måste man lära in fraserna i en viss

kontext och det finns sällan direkta överrensstämmelser mellan språken. I materialet finns framför allt exempel på kollokationer av olika slag. Övriga typer av konventionaliserade fraser saknas i princip, vilket kanske inte är så överraskande. Ordspråk, ordstäv och bevingade ord är alla fraser som ofta ligger på en hög stilnivå och som antagligen kräver ett mer avancerat språk än det som informanterna har. Dessutom är detta konstruktioner som inte nödvändigtvis hör hemma i de typer av texter som ingick i uppgiften, d.v.s. en faktatext, en reklamtext och ett mejl.

Partikelverben utgör i sig inte en stor grupp i materialet men kan som nämnts även räknas som konventionaliserade fraser. Partikelverb innebär liknande svårigheter som övriga konventionaliserade fraser. Ofta kan ett verb kombineras med en mängd olika partiklar, vilket gör att man måste lära in varje kombination för sig. I undersökningen har informanterna dels använt fel partikelverb, dels finns det exempel på frånvaro av partikel. En förklaring till bortfall av partikeln kan i det här fallet återigen vara transfer från tyskan där verbet saknar partikel (se exempel 22). Även detta resultat stämmer väl överens med forskningen. I Enströms undersökning om svenska elevers och invandrarelevers partikelverbsanvändning i skriftlig produktion visas att de svenska eleverna har dubbelt så många partikelverb samt mer än dubbelt så många olika partikelverb som invandrareleverna. Dessutom har invandrareleverna fler felaktiga användningar av partikelverben t.ex. genom bortfall av partikeln (Enström 2004: 192).

Resultatet med en stor grupp av avvikande konventionaliserade fraser bidrar sannolikt till att texterna inte uppfattas som idiomatiska. Forskningen har visat att just den stereotypa användningen av vissa konstruktioner ger ett idiomatiskt språk (Ekberg 2004: 273-274).

6.2.2 Ordval, stil och form

Resultatet visar tydligt att informanterna framför allt har haft svårigheter när det gäller ordval och inte i lika hög grad beträffande stil och form (jfr tabell 6). Det är samma resultat i alla kategorier. Informanterna har i de flesta fall valt ett ord som existerar i svenskan men använt ordet eller frasen i fel sammanhang. Detta tyder på att de ännu inte kan alla aspekter som en lexikal enhet innefattar.

Informanterna är förtrogna med det som utmärker respektive textsort och kan delvis anpassa sitt språk efter den förväntade stilnivån. De avvikelser som görs handlar i alla fall utom ett om formell stil. Informanterna har inte använt en tillräckligt vardaglig stil utan i stället ett alltför formellt uttryck. Enligt Enström bör avancerade inlärare ha

fokus på de mindre frekventa ämnesrelaterade och de mindre frekventa vardagliga orden (Enström 2004:175), vilket bekräftas i denna undersökning.

Formavvikelser i undersökningen är få och gäller i de flesta fall stavfel. Dessa har markerats av de svenska informanterna men inte ytterligare kommenterats.

6.2.3 Informanternas strategier för lexikon

Genom kategoriseringen av materialet kan ett antal möjliga strategier urskiljas som informanterna har använt sig av när de inte behärskar en konstruktion eller ett uttryck. Den vanligaste strategin när det gäller lexikon i undersökningen är transfer från modersmålet. Ca 45 % av alla avvikelser som görs kan bedömas som transfer från tyskan. I undersökningen har jag bara analyserat avvikelserna och kan därför inte bedöma hur stor del av texterna som består av positiv transfer, d.v.s. att modersmålets konstruktioner används i inlärarespråket på ett sätt som ger korrekt svenska. Det måste dock vara rimligt att anta att strategin att använda sig av transfer också kan ge korrekt inlärarespråk, samtidigt som det kan leda till avvikelser från idiomatisk svenska.

Att använda sig av ett nukleärt verb, i det här fallet *göra*, är också en strategi som informanterna använder sig av. I stället för det korrekta verbet har informanterna överanvänt t.ex. *göra* i *göra kajakpaddling* i stället för *paddla kajak* (jfr exempel 17). *Göra* ersätter olika verb och används av informanterna när de saknar ett verb. Att överanvända nukleära verb när man håller på att bygga upp sitt språk är vanligt både bland vuxna inlärare och bland barn (Viberg 2004: 208-210, 218).

Sammansättningar och avledningar hör till ordens uttryckssida och här visar resultatet att informanterna i viss mån kan använda sig av svenskans ordbildningsmöjligheter. Tyskan och svenskans ordbildningssystem har stora likheter. Mycket beror på det gemensamma germanska ursprunget, men troligen också på att svenskan har många lånord med avledningar från tyskan. Dessa avledningar med prefix och suffix fick senare bli mönsterbildande för nya ord i svenskan. Både tyskan och svenskan har dessutom lånat in ord från andra språk, framför allt latin och franska. Affixen kom ofta först in i tyskan och spred sig senare till svenskan (Inghult 1980:9-10). Detta medför naturligtvis att de tyska informanterna kan överföra delar av modersmålets ordbildningssystem till inlärarespråket svenska. Bland sammansättningarna och avledningarna märks detta genom att ca hälften av avvikelserna kan betraktas som transfer från tyskan (jfr tabell 7).

Kategorierna sammansättningar och avledningar är inte stora grupper i undersökningen och det är svårt att säga exakt vad avvikelserna i dessa fall beror på. En av anledningarna är antagligen att det är relativt lätt för tyska inlärare att använda sig av det svenska ordbildningssystemet p.g.a. likheterna med det tyska systemet. Att kategorierna är relativt små kan naturligtvis också bero på att informanterna använder relativt få avvikelser eftersom att de ännu inte till fullo behärskar ordbildningen.

6.2.4 Frekventa ord

Över hälften av avvikelserna har träffar på över 100 i Parole och SUC 2,0. Resultatet visar därmed att informanternas avvikelser framför allt gäller frekventa ord. Detta överensstämmer med forskningen som visar att frekventa ord ofta är svåra p.g.a. de har ett stort betydelseomfång och ett brett användningsområde (Enström 2004: 186). Bland de mest frekventa orden är de flesta verb, vilket också kan jämföras med Enströms forskning.

Att så stor del av avvikelserna gäller frekventa ord bidrar sannolikt till att texterna inte uppfattas som idiomatiska. Till ett idiomatiskt språk hör även en stereotyp användning av vissa konstruktioner (Ekberg 2004: 273-274). Även detta kan jämföras med frekvensresultatet. En avvikande användning av ett frekvent ord är inte stereotypisk.

Frekvensundersökningen visar att informanterna har brister när det gäller vardagliga ord och fraser, vilket även bekräftas av de avvikelser som gäller stil i materialet. Informanternas användning av formella ord och fraser i stället för informella tyder på brister just när det gäller vardagliga konstruktioner.

6.3 Informationsstrukturens betydelse för textens idiomacitet

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att en texts informationsstruktur är en viktig del för om texten ska uppfattas som idiomatisk eller inte. Resultatet visar tydligt att informanterna för över språkspecifika drag när det gäller meningsbyggnad och att detta påverkar hur modersmålstalare uppfattar texten. Kommentarena av de svenska studenterna, liksom resultatet i den här undersökningen bekräftar tidigare forskning.

Beroende på vilket modersmål man har för man över olika drag till inlärarspråket. Undersökningen visar att tyska inlärare gärna placerar tids- och rumsadverbial i början av satsen medan svenskan föredrar en senare placering. Ytterligare viktiga aspekter för tyska inlärare är att

svenskan i högre grad än tyskan börjar satser med ett formellt subjekt och att objekt är ovanliga i det svenska fundamentet. Ett objekt i början av satsen ger vänstertyngd vilket man helst undviker i idiomatisk svenska. På samma sätt betyder ett formellt subjekt i början av satsen att viktig information förskjuts åt höger i satsen. I teorin har tyskan och svenskan liknade strukturer att bygga upp satserna men i praktiken skiljer det sig åt, vilket undersökningens resultat visar.

6.4 Ordförrådets betydelse för ett idiomatiskt språk

Resultatet från undersökningen visar att avvikelser i lexikonet har betydelse för om modersmålstalare uppfattar texten som idiomatisk eller inte. Såväl forskningen som kommentarerna av de svenska informanterna bekräftar resultatet. Undersökningen visar flera olika aspekter av avvikelser som görs av de tyska informanterna och kan på så sätt ge en uppfattning om var fokus bör ligga för just tyska inlärare.

De två största kategorierna med avvikelser är enkla ord och konventionaliserade fraser. Informanternas avvikelser gäller ofta ord som existerar i svenskan men som används i fel kontext, vilket betyder att informanterna inte känner till ordets alla betydelser och användningsområden. För att uppnå ett idiomatiskt språk behöver en inlärare öka den semantiska medvetenheten och lära sig olika aspekter av en lexikal enhet. Särskilt tydligt blir detta när det gäller de konventionaliserade fraserna. En direkt översättning av t.ex. en kollokation är ofta inte möjlig vilket leder till att man som inlärare måste få grepp om vilka kombinationsmöjligheter som förknippas med frasen och i vilken kontext kollokationen kan användas.

Kategoriseringen av de lexikala enheterna i ordklasser gav resultatet att kategorierna verb och substantiv har flest avvikelser. Substantiven är ofta ämnesrelaterade och det kan vara en förklaring till att det finns så många avvikelser bland dem. Verb är mindre kontextbundna än substantiven och därför ofta svårare att lära in. En slutsats blir därför att man även här liksom med de konventionaliserade fraserna måste öka medvetenheten kring funktion och betydelse. Det räcker ofta inte med att endast översätta verbet utan man behöver även lära sig verbets kombinationsmöjligheter.

Ytterligare en aspekt som undersökningen visar är hur olika strategier används av informanterna när de inte behärskar ett ord. I hög grad använder informanterna sig av transfer från modersmålet. I undersökningen anges negativ transfer vilket leder till ett avvikande språk. Troligen innehåller texterna även positiv transfer vilket leder till

korrekt språk men detta har inte analyserats i undersökningen. Eftersom materialet är begränsat går det inte att dra generella slutsatser angående transfer.

Avvikelseerna bland sammansättningarna och avledningarna visar att ordbildningen har betydelse för om texten uppfattas som idiomatisk. Eftersom undersökningen gäller tyska inlärare med god hjälp av sitt modersmål är avvikelseerna här inte så många. Kunskaper om hur ordbildningssystemet fungerar skulle kunna leda till ett ökat idiomatiskt språk.

Resultatet visar även att en stor del av avvikelseerna gäller frekventa ord i svenskan. Frekventa ord tillhör det vardagliga ordförrådet och även här handlar det om lexikala enheter med ett stort betydelseomfång och stort användningsområde. Det räcker inte med att lära sig endast en betydelse av dessa ord för att uppnå ett idiomatiskt språk. Eventuellt underskattar inlärare dessa frekventa ord. Bland avvikelseerna i materialet finns två hjälpverb med, *ska* och *får*, båda med träffar på över 100 000 i Parole och Suc 2,0. De två exemplen korrigerades av de svenska studenterna till *blir* och *kan*. Här handlar det om hjälpverb som är mycket frekventa och som informanterna med säkerhet ha stött på många gånger men ändå används verben på ett icke-idiomatiskt sätt. Framför allt när det gäller svenska som främmande språk är det viktigt att betona de vardagliga orden och uttrycken. Studenterna utanför Sverige kommer inte i samma utsträckning som studenter i Sverige i kontakt med den vardagliga svenskan och behöver därför en ökad kunskap om svenskans frekventa ord.

Min undersökning grundar sig på ett begränsat material och för att få en större säkerhet i resultatet är det antagligen nödvändigt med en betydligt större undersökning. Ändå är det möjligt att konstatera att både informationsstruktur och lexikon har stor betydelse för hur en modersmålstalare uppfattar en text. Avvikelse som gäller informationsstruktur och lexikon leder till ett icke-idiomatiskt språk och i undervisningssituationen borde detta uppmärksammas mer. För många studenter är antagligen lexikonets betydelse självklar och även något som många arbetar med. Däremot är informationsstruktur troligen något som ännu inte har fått så stor uppmärksamhet. Kunskapen om hur information presenteras i olika språk borde därför sättas mer i fokus och undersökas ytterligare.

Litteraturförteckning

- Andersson, Sven -Gunnar m.fl. 2002. *Tysk syntax för universitetsnivå*.
Lund: Studentlitteratur.
- Bergman, Gösta 1988. *Kortfattad svensk språkhistoria*. Stockholm:
Prisma.
- CEFR. <http://www.fba.uu.se/portfolio/sv/link7.htm>.
Hämtad 2011-08-07
- Ekberg, Lena 2004. "Grammatik och lexikon i svenska som andraspråk på nästan infödd nivå". I: Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red.), *Svenska som andraspråk i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, s.259-276.
- Enström, Ingegerd 1996. *Klara verba. Andraspråksinlärares verbanvändning i svenskan*. Nordistica Gothoburgensia 18. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Enström, Ingegerd 2004. "Ordförråd och ordinläring – med särskilt fokus på avancerade inlärare". I: Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red.), *Svenska som andraspråk i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, s.171-195.
- Enström, Ingegerd 2010. *Ordens värld. Svenska ord – struktur och inläring*. Stockholm: Hallgren & Fallgren.
- Hammarberg, Björn 2004. "Teoretiska ramar för andraspråkinläring". I: Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red.), *Svenska som andraspråk i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, s.25-78.
- Hultman, Tore G. 2003. *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademien.
- Inghult, Göran 1980. *Tysk ordbildning*. Stockholm: Esselte Studium.
- Jørgensen, Nils & Svensson, Jan 1987. *Nusvensk grammatik*. Malmö: Liber.
- Lagerholm, Per 2010. *Språkvetenskapliga uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.
- Malmgren, Sven-Göran 1994. *Svensk lexikologi – ord, ordbildning, ordböcker och orddatabaser*. Lund: Studentlitteratur.

- Ohlander, Sölve 1997. Prolegomena till en teori om falsk vänskap. I: Andersson, A-B., Enström, I., Källström, R. & Naucmér, K. (utg.), *Svenska som andraspråk och andra språk. Festskrift till Gunnar Tingbjörn*. Göteborgs universitet: Institutionen för svenska språket, s. 329-346.
- Prentice, Julia 2010a. *Käppen i hjulen. Behärskning av svenska konventionaliserade uttryck bland gymnasieelever med varierande språklig bakgrund*. <http://hdl.handle.net/2077/23261>
Hämtad 2011-06-21
- Prentice, Julia 2010b. *På rak sak. Om ordförbindelser och konventionaliserade uttryck bland unga språkbrukare i flerspråkiga miljöer* (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 13.) Göteborg: Institutionen för svenska språket, Göteborgs universitet.
- Ramge, Birgitta 2002. *Praktische Grammatik der schwedischen Sprache*. Wilhelmsfeld: Gottfried Egert Verlag.
- Rosén, Christina 2006. "Warum klingt das nicht deutsch?" – *Probleme der Informationsstrukturierung in deutschen Texten schwedischer Schüler und Studenten*. Lund: Almqvist & Wiksell International.
- Rosén, Christina 2009. Informationsstruktur i andraspråkstexter. Vad är det som gör att svenska låter som svenska och tyska som tyska? I: Tornberg, Ulrika m.fl. (red.), *Språkdidaktiska perspektiv*. Stockholm: Liber, s. 127-143.
- SKOLFS 2009:2. http://www.skolverket.se/lagar_och_regler/2.3134/2.5007?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww4.skolverket.se%3A8080%2Fwtpub%2Fws%2Fskolfs%2Fwtpubext%2Ffs%2FRecord%3Fk%3D1492
Hämtad 2011-08-07
- Språkbanken. <http://spraakbanken.gu.se/korp/#corpus=suc2,parole>
Hämtad 2011-07-06
- Svenska språknämnden 2005. *Språkriktighetsboken*. Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.
- Teleman, Ulf m.fl. 1999. *Svenska Akademiens grammatik 4. Satser och meningar*. Stockholm: Svenska Akademien.

Viberg, Åke 2004. "Lexikal utveckling i ett andraspråk". I: Hyltenstam, K. & Lindberg, I. (red.), *Svenska som andraspråk i forskning, undervisning och samhälle*. Lund: Studentlitteratur, s.197-220.